

УДК 338.23:343.3

Н.Я. Михаліцька

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

У статті висвітлено напрями забезпечення фінансової безпеки підприємства та проблеми управління фінансовою безпекою в кризових умовах. Встановлено, що однією з основних проблем управління фінансовою безпекою в кризових умовах та за високої частки збиткових підприємств є своєчасне передбачення можливості банкрутства підприємств.

Ключові слова: фінансова безпека, фінансовий стан, фінансовий менеджмент.

Постановка проблеми. Топ-менеджери сучасних вітчизняних підприємств приймають управлінські рішення в умовах економічної невизначеності, коли їхня господарська діяльність перебуває під загрозою впливу різноманітних деструктивних факторів, що сприяють зменшенню фінансової стійкості, втраті платоспроможності або навіть банкрутству. Наявність жорсткої конкурентної боротьби загострює ці проблеми. Тому актуалізується питання забезпечення фінансової безпеки підприємств як гарантії їх усталеного функціонування. Власне фінансова безпека (як головна складова економічної безпеки) поєднує в собі відносини з управління фінансовими ресурсами та оптимізацію їх використання, а також фінансові інструменти, що забезпечують стабільну ефективну діяльність підприємства [1].

Стан дослідження. Поняття фінансової безпеки підприємства та чинники впливу на неї вивчають такі вітчизняні вчені, як: У.Б. Ладичко, К.С. Горячева, М.І. Камлик, Р.С. Папехін, Л.М. Петренко, С.М. Шкарлет та ін. [2–4].

Мета статті – висвітлення механізмів забезпечення фінансової безпеки підприємства у кризових умовах.

Виклад основних положень. В Україні поняття «фінансова безпека» комплексно і достатньо детально розглядається сучасними дослідниками та практиками на макрорівні в системі більш загальних категорій – «національна безпека» або «економічна безпека країни» [5]. На макрорівні під економічною безпекою розуміють такий стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз і здатний задовольняти потреби особи, сім'ї, суспільства та держави. Складовими економічної безпеки є: макроекономічна, фінансова, зовнішньоекономічна, інве-

стиційна, науково-технологічна, енергетична, виробнича, демографічна, соціальна, продовольча безпека. Фінансова безпека – це такий стан бюджетної, грошово-кредитної, банківської, валютної системи та фінансових ринків, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних загроз, здатністю забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання.

На мікрорівні найбільш поширеним вважається визначення фінансової безпеки, надане К.С. Горячевою: «Фінансова безпека – це такий фінансовий стан, що характеризується, по-перше, збалансованістю та якістю сукупності фінансових інструментів, технологій та послуг, які використовуються підприємством, по-друге, стійкістю до зовнішніх та внутрішніх загроз, по-третє, здатністю фінансової системи підприємства забезпечити реалізацію його фінансових інтересів, цілей та задач достатніми обсягами фінансових ресурсів, по-четверте, забезпечувати розвиток усієї фінансової системи» [2]. Складовими фінансової безпеки на рівні підприємства є бюджетна, грошово-кредитна, валютна, банківська, інвестиційна, фондова і страхова фінансова безпека [6].

Фінансову безпеку підприємства можна визначити ще й так: це захищеність фінансових інтересів суб'єктів господарювання на всіх рівнях фінансових відносин, їх забезпеченість фінансовими ресурсами, здатність фінансової системи підприємства забезпечити ефективне функціонування економічної системи та стале економічне зростання.

Головна мета фінансової безпеки підприємства полягає в тому, щоб гарантувати його стабільне та максимально ефективне функціонування у даний час та високий потенціал розвитку в майбутньому.

До основних функціональних цілей фінансової безпеки належать:

- забезпечення високої фінансової ефективності роботи;
- підтримка фінансової стійкості та незалежності підприємства;
- досягнення високої конкурентоздатності;
- забезпечення високої ліквідності активів;
- підтримка належного рівня ділової активності;
- забезпечення захисту інформаційного поля і комерційної таємниці;

– ефективна організація безпеки капіталу та майна підприємства, а також його комерційних інтересів.

Ще одним важливим елементом механізму управління фінансовою безпекою підприємства є критерії оцінки фінансової безпеки підприємства. Вони повинні:

- а) зважати на стратегічні цілі і завдання підприємства;

б) складатися з оцінки функціональних складових фінансової безпеки підприємства, які можуть мати різні пріоритети залежно від виду діяльності суб'єкта господарювання;

в) враховувати рівень захищеності потенціалу підприємства;

г) використовувати найбільш ефективні (економічно безпечні) види ресурсів і можливостей;

д) охоплювати ймовірну оцінку економічного збитку [7].

Варто зауважити, що робота підприємств України характеризується великою збитковістю (рис. 1). Наприклад, у 2010 р. число збиткових підприємств складо 529,7 тис. або 42,7% від загальної кількості підприємств. У 2011 році число збиткових підприємств зменшилось і складо 520,3 тис. або 36,5%. У 2007 р. щодо збиткових підприємств було порушено 13792 справи про банкрутство (3,74% від їх кількості). У 2011 р. відносний показник знизився до 2,74%, проте абсолютна кількість збиткових підприємств, щодо яких порушено справу про банкрутство, зросла до 14265.

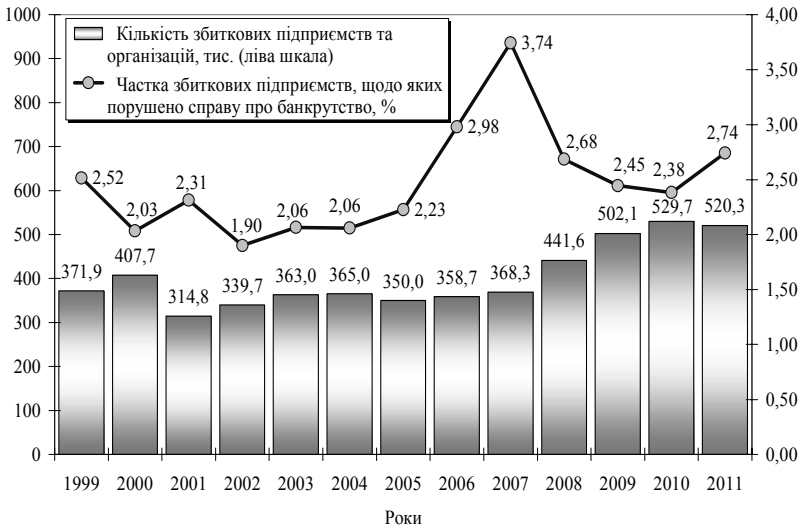

Рис. 1. Динаміка збиткових підприємств (та їх частка), щодо яких порушено справу про банкрутство

Джерело: складено автором на основі [8, 9].

На сучасному етапі розвитку вітчизняної економічної науки найбільше уваги у дослідженнях провідних фахівців приділено мето-

дичним розробкам щодо визначення рівня економічної безпеки підприємства. Водночас питання створення механізму оцінки фінансової безпеки підприємства не отримали значного поширення серед науковців та практиків; існуючі методики є фрагментарними та недосконалими. Серед проблем теоретичного забезпечення рівня фінансової безпеки підприємства можна назвати відсутність єдиної точки зору щодо визначення складових фінансової безпеки підприємства, непевність у визначенні складу індикаторів фінансової безпеки підприємства, їх градації та інтерпретації [10].

В процесі вивчення та аналізу фахової наукової літератури було визначено, що всі запропоновані методики визначення рівня фінансової безпеки підприємства можна поділити на три великі групи (рис. 2):

- оцінка рівня фінансової безпеки як складової економічної безпеки підприємства;
- визначення інтегрального показника фінансової безпеки підприємства;
- оцінка рівня фінансової безпеки на основі визначення загального стану фінансової діяльності підприємства.

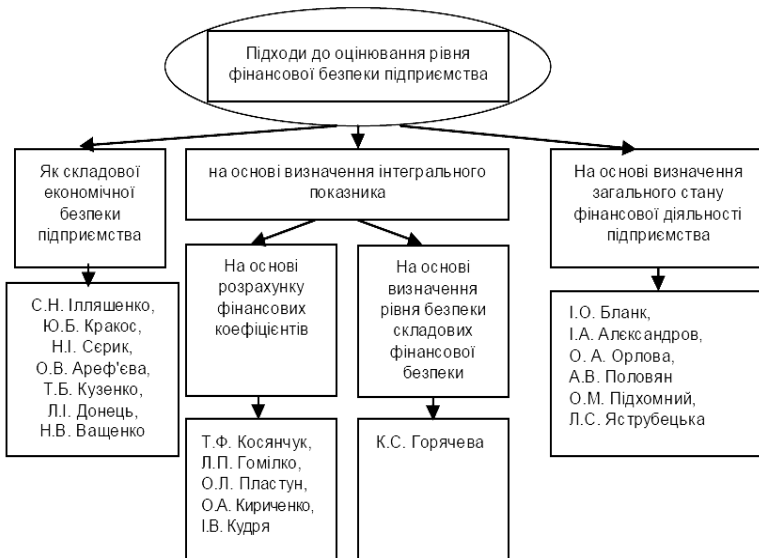

Рис. 2. Основні методи оцінки рівня фінансової безпеки підприємства [10, 330]

Проте проблема науково-методичного забезпечення оцінювання фінансової безпеки підприємств залишається невирішеною, на чому наголошує Л.О. Матвійчук [10]. Ці питання потребують подальших досліджень, а саме необхідно визначити складові фінансової безпеки підприємства, здійснити відбір індикаторів для визначення їх стану, надати індикаторам вагових коефіцієнтів та сформуванню методик визначення інтегрального індексу фінансової безпеки підприємства, що дасть змогу приймати обґрунтовані управлінські рішення щодо аналізу, відвернення та нейтралізації реальних і потенційних загроз фінансовим інтересам підприємства.

На наш погляд, одним з основних завдань управління фінансовою безпекою в кризових умовах та за високої частки збиткових підприємств є своєчасне передбачення можливості банкрутства підприємств.

Як відомо, фінансовий стан підприємства, в якого на початку й наприкінці звітного кварталу існують ознаки поточної неплатоспроможності, відповідає законодавчому визначенню боржника, який неспроможний виконати свої грошові зобов'язання перед кредиторами, у тому числі зобов'язання щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), протягом трьох місяців після настання встановленого терміну їх сплати.

Ознаки критичної неплатоспроможності, що відповідають фінансовому стану потенційного банкрутства, існують, якщо на початку й наприкінці звітного кварталу, що передував поданню заяви щодо порушення справи про банкрутство, мають місце ознаки поточної неплатоспроможності, а коефіцієнт покриття (Кп) і коефіцієнт забезпечення власними засобами (Кз) наприкінці звітного кварталу менші за їх нормативні значення – 1,5 і 0,1 відповідно.

Коефіцієнт покриття характеризує достатність оборотних коштів підприємства для погашення своїх боргів і визначається як відношення суми оборотних коштів до загальної суми поточних зобов'язань за кредитами банку, інших позикових коштів і розрахунків з кредиторами, визначається за формулою:

$$Kn = A260 : П620, \quad (1)$$

де А260 – підсумок II розділу активу балансу;
П620 – підсумок IV розділу пасиву балансу.

Коефіцієнт забезпечення власними засобами (Кз) характеризує наявність власних оборотних коштів у підприємства, необхідних для

його фінансової сталості, і визначається як відношення різниці між обсягами джерел власних та прирівняних до них коштів і фактичною вартістю основних засобів та інших необоротних активів до вартості наявних у підприємства оборотних активів – виробничих запасів, незавершеного виробництва, готової продукції, грошових коштів, дебіторської заборгованості та інших оборотних активів:

$$Kз = (ПЗ80 - А080) : А260, \quad (2)$$

де ПЗ80 – підсумок розділу І пасиву балансу;
А080, А260 – підсумки І і ІІ розділів активу балансу відповідно.

Якщо наприкінці звітнього кварталу хоча б один із зазначених коефіцієнтів (Кп або Кз) перевищує його нормативне значення або протягом звітнього кварталу спостерігається їх зростання, перевага повинна надаватися позасудовим заходам відновлення платоспроможності боржника або його санації в процесі провадження справи про банкрутство.

Якщо протягом терміну, встановленого планом санації боржника, забезпечується позитивний показник поточної платоспроможності та перевищення нормативного значення коефіцієнта покриття ($Kп > 1,5$) за наявності тенденції зростання рентабельності, платоспроможність боржника може вважатися відновленою (відсутні ознаки потенційного банкрутства).

Якщо за підсумками року коефіцієнт покриття менше 1 і підприємство не отримало прибутку, то такий його фінансовий стан характеризується ознаками надкритичної неплатоспроможності, коли задоволення визнаних судом вимог кредиторів можливе не інакше як через застосування ліквідаційної процедури.

Наявність ознак надкритичної неплатоспроможності (за підсумками року $Kп < 1$ за відсутності прибутку) відповідає фінансовому стану боржника, коли він, відповідно до закону, зобов'язаний звернутися протягом місяця до господарського суду з заявою щодо порушення справи про банкрутство, тобто коли задоволення вимог одного або кількох кредиторів призведе до неможливості виконання його грошових зобов'язань у повному обсязі перед іншими кредиторами.

Пропонуємо модель інтегрального показника-індикатора фінансового стану підприємства, яка може бути рекомендована для практичного застосування [11]. Модель інтегрального показника-індикатора фінансового стану підприємств, за допомогою якого можна визначити

ймовірність банкрутства підприємства та необхідність його фінансового оздоровлення, описується в такий спосіб:

$$I_X = k_K^{-0,678} k_D^{2,178} k_R^{-0,5}, \quad (3)$$

де I_X – індекс інтегрального показника-індикатора фінансового стану підприємства;
 k_K – індекс коефіцієнта поточної ліквідності (відношення поточної фактичної величини коефіцієнта до його критичної (нормативної) величини, що дорівнює 1,5);
 k_D – індекс частки позикових коштів у пасивах підприємства (відношення поточної частки позикових коштів до її критичної (нормативної) величини, що дорівнює 0,6);
 k_R – показник зростання індексу валової рентабельності активів підприємства (відношення індексу рентабельності до його нормативної величини 1,12).

Для моделі (3) визначено такі інтервали оцінки ймовірності банкрутства: $0,20 \leq I_X \leq 0,40$ – ймовірність банкрутства середня (50%); $I_X < 0,20$ – ймовірність банкрутства мала (менше 25%); $0,40 \leq I_X \leq 1,00$ – ймовірність банкрутства підвищена (до 75%); $I_X > 1,00$ – ймовірність банкрутства велика (до 100%).

Висновок. У методичному аспекті ця модель має певні переваги. По-перше, її незалежні показники-аргументи введено мультиплікативно, тому ймовірності підвищення (зниження) ризику банкрутства, які містять показники-аргументи, перемножуються, а не додаються, що відповідає вимогам теорії ймовірності. По-друге, показники ступеня моделі являють собою показники еластичності, які інформують, на скільки відсотків підвищиться функціонально залежний інтегральний показник у разі зростання індексу показника-аргумента на один відсоток. Це дає змогу визначати показники еластичності методом аналогії та логічними методами, а не тільки методами математико-статистичного (дискримінантного) аналізу.

1. Ладичко У. Б. Управління фінансовою безпекою підприємств [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://libfor.com/index.php?newsid=373>

2. Горячева К.С. Фінансова безпека підприємства. Сутність та місце в системі економічної безпеки / К.С. Горячева // Економіст. – 2007. – № 8. – С. 65–67.

3. Камлик М.І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект: навчальний посібник / М.І. Камлик. – К.: Атіка, 2009. – 432 с.

4. Шкарлет С.М. Економічна безпека підприємства: інноваційний аспект: монографія / С.М. Шкарлет. – К.: Книжкове вид-во НАУ, 2007. – 436 с.

5. Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України: наказ Міністерства економіки України від 02.03.2007 № 60

6. Горячева К.С. Оцінка рівня фінансової безпеки підприємства / К.С. Горячева // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: збірник наукових праць. Т. 9. – Суми: ВВП «Мрія-1» ЛТД, УАБС, 2004. – С. 26.

7. Сумець О.М. Стратегії сучасного підприємства та його економічна безпека / О.М. Сумець, М.Б. Тумар. – К.: Хай-Тек Прес, 2008. – 400 с.

8. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

9. Офіційний сайт інформаційно-довідкової системи «Банкрутство» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bankrut.gov.ua>.

10. Матвійчук Л.О. Методи визначення рівня фінансової безпеки підприємства / Л.О. Матвійчук // Вісник ЖДТУ. Економічні науки. – 2010. – № 4 (54). – С. 330–332.

11. Михалицька Н.Я. Механізми визначення ознак та ймовірності банкрутства підприємств [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Dutp/2005-2/txts/soc/05mnjjbp.pdf>

Михалицька Н.Я. Теоретические основы финансовой безопасности предприятия

В статье раскрыты направления обеспечения экономической безопасности предприятия и проблемы управления финансовой безопасностью в кризисных условиях. Установлено, что одной из основных проблем управления финансовой безопасностью в кризисных условиях и при высокой доле убыточных предприятий является своевременное усмотрение возможности банкротства предприятий.

Ключевые слова: финансовая безопасность, финансовое состояние, финансовый менеджмент.

Myhalitska N.Y. Theoretical framework of financial security enterprise

The article suggests ways to ensure financial security of enterprise and problems of managing financial security in times of crisis. It's found out that one of the major challenges of managing financial security in times of crisis and in the high share of unprofitable enterprises is timely predictions of possible bankruptcy.

Key words: financial security, financial condition, financial management.

Стаття надійшла 26 лютого 2013 р.